

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВА ТА ВІЙСЬКОВА КУЛЬТУРА ВІКІНГІВ

Кузьмиха Христина,

здобувачка вищої освіти першого рівня

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

e-mail: mykuzmiha@gmail.com

Науковий керівник: **Прийдун Степан,**

кандидат історичних наук, доцент

кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Вікінги були мореплавцями, вихідцями зі Скандинавії (сучасні Данія, Норвегія та Швеція), які з кінця VIII до кінця XI століть здійснювали набіги, піратство, торгівлю та селилися по всіх частинах Європи [1]. У країнах походження вікінгів та ареалах їхньої експансії, цей період широко відомий як епоха вікінгів, і термін «вікінги» також зазвичай включає мешканців скандинавських батьківщин у цілому. Вікінги мали глибокий вплив на історію раннього середньовіччя Північної та Східної Європи, включаючи політичний і соціальний розвиток Англії (і англійської мови) [2].

Вікінги були відомі своєю безстрашністю та агресивною тактикою ведення бою. Однією з ключових рис їхньої бойової поведінки було нехтування власною безпекою задля здобуття слави. Воїн, який бажав зберегти свій соціальний статус, мав без вагань вступати у бій, навіть якщо це могло призвести до його смерті.

Важливу роль у бойовому світогляді вікінгів відігравала віра в долю. Скандинави вважали, що майбутнє вже визначене, а смерть у бою – почесний кінець, що забезпечує місце у Вальгаллі. Це спонукало воїнів до відчайдушної сміливості, а іноді навіть до самопожертви [1].

Щодо обладунків, вікінги надавали перевагу легкому захисту або взагалі його уникали. Вони поклалися на свою спритність, швидкість та бойову лютість, яка, згідно з віруваннями, могла перетворити воїна на невразливого берсерка. У багатьох випадках вони відмовлялися від важкої броні, щоб зберегти маневреність і завдавати швидких нищівних ударів [2].

Таким чином, бойова поведінка вікінгів базувалася на поєднанні агресії, релігійних переконань та фізичної підготовки, що робило їх грізними противниками на полі бою. Специфічний світогляд та релігійні вірування скандинавів створювали надзвичайно ефективних воїнів, рівних

яким у ранньому середньовіччі не було. Усі ці фактори дозволили вікінгам військовим шляхом здобути владу над великими територіями Європи, залишивши свій слід в історії регіону.

Вікінги з повагою ставилися до всіх людей, якщо ті не зробили нічого поганого. Діти шанували старих не менше, ніж старі шанували дітей. Гординя ж сильно засуджувалась суспільством [3]. Навіть до своїх рабів жителі півночі ставилися гідно. Рабів ніколи не били, якщо на те не було вагомих причин. Більше того, навіть іноді й платили за їхню працю, тож раби могли викупитися з рабства.

До жінок вікінги теж ставилися поважно. Скандинавське суспільство щодо жінок було настільки прогресивним, що їм дозволялося навіть ставати войовницями. Якщо дівчина виявляла бажання боротися в бою нарівні з чоловіками, то її ніхто не зупиняв, хоча подібні випадки і не були дуже поширеними через фізіологічні особливості. Саги зберегли згадку багатьох славних дів-войовниць [4].

Вікінги шанували природу і намагалися дотримуватися балансу. Виявлялося це в тому, що жителі півночі не брали у природи понад необхідну для життя норму, ніколи не дозволяли собі завдавати шкоди середовищу [2].

Втратити честь для вікінга було навіть гірше за смерть. Найстрашнішим злочином для мешканців півночі вважався обман та зрада. Щодо цього вікінги були настільки честолобні, що могли укласти договір чи клятву лише під заставу чесного слова. Клятви для вікінгів були руйнівними. Брехня та обман були для них настільки злочинними, що за наклеп, порушення слова чи обітниці нерідко страчували [3].

Голод та його загроза як наслідок неврожаю, відхід риби від побережжя та інших стихійних лих – повсякденна реальність у життя вікінгів епохи Середньовіччя. Жителі Півночі часто були змушені залишати місця, переселятися в інші райони країни або зовсім їхати за її межі.

Враховуючи спосіб життя вікінгів, тип житла був «треллеборгський», з осередком у великому центральному приміщенні та допоміжними кімнатами – у торцях будівлі. Поряд з ними поширюються «довгі будинки» значно менших розмірів, невеликі, квадратні в плані споруди, а також напівземлянки [5]. При цьому будинки на кшталт бенкетних залів на кілька десятків людей не тільки служили як житло і для спільних трапез членів великих патріархальних сімей або дружини конунгів, але часто виконували й функції язичницьких храмів – це помітив мало хто з дослідників. Під час бенкету в них передавали кубок, часто у вигляді рогу, і виголошували промови зі зверненнями до язичницьких богів [6].

Неточними є і свідчення іноземців про одяг скандинавів, які ходили, за їхніми словами, чи не в шкурах. Жителі півночі, за справедливим зауваженням науковців, вважалися найкращими кушнірами свого часу [1].

Домоткане сукно навіть відіграло у них роль грошей. Залишки одягу з вовни, льону та шовку, а також зображення та статуетки людей свідчать про те, що і чоловіки, і жінки одягалися – за наявності коштів – зі смаком і суворо дотримувалися тогочасних мод. Особливо великий попит був на іноземний одяг, фризькі сукні, франкські та англійські плащі [2].

У далеких мандрівках необхідний міцний та практичний одяг. Повсякденний одяг вікінгів був дуже різноманітним. Вони носили вовняні або лляні туніки, котрі добре захищали від холоду та рвучких морських вітрів. Іноді туніки замінювалися сорочками. Асортимент штанів був дуже великий. Застосовувалися довгі та короткі, обтягуючі та мішкуваті. Застосування різних видів штанів обумовлювалося як погодними умовами, так і бойовим їх застосуванням. Робилися такі штани переважно з хутра чи шкіри [7]. Найголовнішим елементом одягу, звичайно, було взуття. Воно не тільки захищає людину від зовнішніх впливів, але й має необхідну функцію, що зігріває. Взуття для вікінгів було важливим і тому, що їм доводилося проходити багато кілометрів. Саме тому взуття мало бути якісним і надзвичайно міцним. Робили таке взуття з м'якої шкіри, іноді підбиваючи дерев'яну підошву. Зимою взуття підбивалося ще й хутром. Також поширення набули і черевики з грубої шкіри з хутром назовні [7].

Завершували повсякденне вбрання вікінга плащ чи накидка. Плащі виготовлялися із дорогих матеріалів. Вікінги дуже високо цінували дорогі тканини, часом навіть більше дорогоцінних металів. Плащ із подібних матеріалів не лише зігрівав та вкривав від вітру свого господаря, а й показував його високий статус. Одяг виготовлявся із тканин усіх кольорів. Особливо цінувалися тканини червоного, зеленого та синього кольорів. На одяг нерідко нашивалися заговорені латки як обереги, бо вікінги вірили в їхню магічну силу [3].

Зброя вікінгів також була надзвичайно різноманітною [4]. Це залежало від ступеня достатку окремого воїна. Вікінги не мали великої кількості захисних елементів. У бою вони покладалися на свою лють та тваринні інстинкти [8]. Тяжка броня в таких випадках була баластом і не дозволяла здійснювати швидкі маневри та сильні розгонисті удари. Відомі випадки, коли вікінги скидали свій захист, щоб підвищити свою маневреність та швидкість реакції.

Жінки носили довгі, до п'ят, сукні, зазвичай з бретелями на плечах (їх скріплювали парою фібул, зазвичай черепахоподібних) та вирізом на грудях. Чоловіки одягалися у блузи та довгі чи короткі штани типу гольфів. Зачіски були неоднакові для незаміжніх і заміжніх: дівчата носили волосся, що вільно лежало на спині та плечах; після виходу заміж волосся зв'язували в пучок [3]. Арабський хроніст розповідав, що у Хедебю всі фарбували всі – і жінки та чоловіки, і, за його словами, це їм дуже лишило [2].

Жінки також носили на поясі або ланцюжку, прикріпленому до однієї з фібул, ключ – символ гідності повноправної господині, гребінь у футлярі, іноді – ніжик та різні підвіски -прикраси. Намиста (зі скляних, кам'яних, металевих намистин та наважок), браслети, шийні гривні, персні, шиті золотом налобні стрічки доповнювали парадне жіноче вбрання. Браслети, гривні, персні, налобні пов'язки носили і чоловіки [8].

Також характерними для епохи вікінгів були такі риси, які відносяться головним чином до матеріалів для парадного одягу, різних додаткових прикрас, меншою мірою – до крою (так, під східним впливом з'явилися шаровари з безліччю складок, що підв'язувалися під коліном) [6]. Зі Сходу прийшла мода на набірні пояси, до яких підвішували (крім зброї) різні побутові речі (ніж, кресало, гаманець) [3]. Це все свідчить про найбільш динамічний та яскравий бік чоловічої та жіночої субкультур епохи вікінгів. Основа вбрання залишалася, однак, глибоко традиційною та в принципі однорідною. Як і в сільському господарстві, у способі життя та в одязі динамізм епохи проявився найменшою мірою.

При розгляді соціальної життя стародавніх скандинавів особливе місце займає система дарів, що склалася на європейській півночі на початок епохи вікінгів (VIII ст.). «Система дарів» складалася протягом тисячоліть. Подібно до даних про «перші» кораблі відомості про «перші» подарунки містяться в міфологічних піснях. Цими дарами були: зброя (меч, топор, спис, щит): «І зійшли вони на корму круто вигнуту, навантажили туру на мілини і скарбницею, і списками, і припасами військовими, і дарами безцінними зі скарбниць» [7]. Аналіз інформації ісландських саг дозволяє виділити ще кілька видів дарів: кораблі (торговельні, військові, корабельні снасті, вантаж, худоба, собаки), гроші та поодинокі «особливі» подарунки.

Висновки. Отже, вікінги відіграли значну роль у військовій, соціальній та культурній історії Європи. Їхня бойова культура базувалася на поєднанні фізичної підготовки, агресивної тактики та релігійних переконань, що забезпечувало їм високу ефективність у боях. Віра в долю та честь сприяла безстрашності воїнів і визначала їхнє ставлення до битви та смерті.

Соціальна організація скандинавського суспільства відзначалася суворою моральною етикою, повагою до жінок і соціальних норм. Відданість честі та правдивість вважалися ключовими цінностями, що регулювали відносини між людьми. Важливу роль відігравала також система дарів, яка зміцнювала соціальні та політичні зв'язки.

Матеріальна культура вікінгів демонструє їхню майстерність у ремеслах, торгівлі та будівництві. Одяг, зброя та житло відповідали кліматичним умовам і соціальному статусу людини, а розвинені торговельні зв'язки сприяли культурному обміну з іншими народами.

Загалом, вікінги залишили глибокий слід в історії, впливаючи на політичні, економічні та культурні процеси середньовічної Європи. Їхній спосіб життя, військові традиції та соціальні норми продовжують викликати науковий інтерес і формувати сучасні уявлення про епоху раннього середньовіччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Orchard A. The Elder Edda: A Book of Viking Lore / translated, with introduction and notes Andy Orchard. Penguin UK, 2011. 432 p.
2. Crumlin-Pedersen, 1985 Crumlin-Pedersen O. Cargo ships of Northern Europe AD 800-1300/Conference on Waterfront Archaeology in North European Towns. No. 2 (ed. A. Herteig). Bergen, 1985.
3. Crumlin-Pedersen, 1981 Crumlin-Pedersen O. Viking shipbuilding and seamanship // Proceedings of Eight Viking Congress 1977 (ed. H. Bekker-Nielsen et al.). Odense, 1981.
4. Король Д. О. Формування язичницького світогляду давніх германців (спроба етно-хронологічної реконструкції) /Наукові записки НаУКМА. Т. 18: Теорія та історія культури. 2000. С. 46–55.
5. Hastrup K. Culture and history in Old Russian Iceland. Oxford, 1985. 285 p.
6. Gwyn Jones. A History of the Vikings. Oxford University Press, 1968.
7. Andersen KE På sporet af vikingerne / København, 2000.
8. Clarke, Ambrosiani, 1995 Clarke H., Ambrosiani B. Towns in The Viking Age. London, 1995. 207 p.